

แผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูเด็กหรือเยาวชนในความผิดที่ไม่มีผู้เสียหาย

นายสกุลยุช หอพิบูลสุข*

ข้อเท็จจริง

ด้วยมีคดีอาญากล่าวหาว่า นาย ก อายุ ๑๗ ปี ผู้ต้องหาว่า ขับรถขณะเมาสุรา พนักงานอัยการพิจารณา รายงานการสืบเสาะของสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน พบว่า ผู้ต้องหาเป็นเด็กนักเรียนระดับ ประกาศนียบัตรวิชาชีพ (ปวช.) มีผลการเรียนอยู่ในเกณฑ์ดีมาก (เกรดเฉลี่ย ๓ กว่า) ผู้ต้องหาไม่มีปัญหาความเสี่ยงในการกระทำผิดซ้ำอยู่ในเกณฑ์ต่ำ สภาพครอบครัวปกติสุข บิดามารดาอยู่ร่วมกัน ผู้ต้องหาอยู่ในความดูแลของบิดามารดา ในวันที่เกิดเหตุขับรถจักรยานยนต์ออกไปสังสรรค์กับเพื่อน ถูกเรียกตรวจแอลกอฮอล์ และถูกดำเนินคดี

พนักงานอัยการพิจารณาแล้วเห็นว่า นาย ก น่าจะกลับตนเป็นคนดีได้โดยไม่ต้องฟ้อง จึงได้สอบถามไปยังสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชนว่า เหตุใดไม่จัดทำแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟู ตามพระราชบัญญัติศาลเยาวชนและครอบครัวและวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ. ๒๕๕๓ มาตรา ๘๖ แก่นาย ก ได้รับคำตอบว่า คดีที่กล่าวหาเป็นคดีความผิดต่อแผ่นดิน จึงไม่มีผู้เสียหายมาให้ความยินยอมในการจัดทำแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟู ดังนั้น จึงไม่สามารถจัดทำแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูให้แก่ผู้ต้องหาคนนี้ได้

ในบทความนี้ ต้องการศึกษาว่า คดีที่ไม่มีผู้เสียหายสามารถจัดทำแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูได้หรือไม่

ข้อกฎหมาย

พระราชบัญญัติศาลเยาวชนและครอบครัวและวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ. ๒๕๕๓ มาตรา ๘๖ บัญญัติว่า

ในคดีที่เด็กหรือเยาวชนต้องหาว่ากระทำความผิดอาญาซึ่งมีอัตราโทษอย่างสูงตามที่กฎหมายกำหนดไว้ให้ จำคุกไม่เกินห้าปี ไม่ว่าจะมิโทษปรับด้วยหรือไม่ก็ตาม ถ้าปรากฏว่าเด็กหรือเยาวชนไม่เคยได้รับโทษจำคุกโดยคำพิพากษาถึงที่สุดให้จำคุก เว้นแต่เป็นโทษสำหรับความผิดที่ได้กระทำโดยประมาทหรือความผิดลหุโทษ หากเด็กหรือเยาวชนสำนึกในการกระทำก่อนฟ้องคดีเมื่อค่านิ่งถึงอายุ ประวัติ ความประพฤติ สติปัญญา การศึกษาอบรม สภาพร่างกาย สภาพจิต อาชีพ ฐานะ และเหตุแห่งการกระทำความผิดแล้ว หากผู้อำนวยการสถานพินิจพิจารณาเห็นว่าเด็กหรือเยาวชนนั้นอาจกลับตนเป็นคนดีได้โดยไม่ต้องฟ้อง ให้จัดทำแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูให้เด็กหรือเยาวชน ปฏิบัติและหากจำเป็นเพื่อประโยชน์ในการคุ้มครองเด็กหรือเยาวชนอาจกำหนดให้บิดา มารดา ผู้ปกครอง บุคคล หรือผู้แทนองค์การซึ่งเด็กหรือเยาวชนอาศัยอยู่ด้วยปฏิบัติด้วยก็ได้ ทั้งนี้ เพื่อแก้ไขปรับเปลี่ยนความประพฤติของเด็กหรือเยาวชน บรรเทา ทดแทน หรือชดเชยความเสียหายแก่ผู้เสียหายหรือเพื่อให้เกิดความปลอดภัยแก่ชุมชน และสังคม แล้วเสนอความเห็นประกอบแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูต่อพนักงานอัยการเพื่อพิจารณา ทั้งนี้ การจัดทำแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูต้องได้รับความยินยอมจากผู้เสียหาย และเด็กหรือเยาวชนด้วย

* อัยการจังหวัดคดีเยาวชนและครอบครัวจังหวัดพะเยา

บทความนี้เป็นความเห็นของผู้เขียน หากมีข้อผิดพลาดประการใด ขอผู้รู้โปรดให้คำเสนอแนะด้วย

๑) คุรยาางานสรุปผลการประชุมหารือขอราชการระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการบังคับใช้ พ.ร.บ.พระราชบัญญัติศาลเยาวชนและครอบครัวและวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ. ๒๕๕๓ วันพฤหัสบดีที่ ๒๗ มิถุนายน ๒๕๕๖ เวลา ๙.๐๐ น. ห้องประชุมศูนย์ให้คำปรึกษาแนะนำ ศาลเยาวชนและครอบครัวกลาง

พระราชบัญญัติศาลเยาวชนและครอบครัวและวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ. ๒๕๕๓ มาตรา ๘๗ วรรค ๓ บัญญัติว่า

แผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูอาจกำหนดให้ว่ากล่าวตักเตือน กำหนดเงื่อนไขให้เด็กหรือเยาวชนปฏิบัติ [...] กำหนดให้ชดใช้เยียวยาความเสียหาย กำหนดให้ทำงานบริการสังคมหรือทำงานสาธารณประโยชน์ไม่เกินสามสิบ ชั่วโมง หรือกำหนดให้นำมาตรการอย่างหนึ่งหรือหลายอย่างมาใช้เพื่อประโยชน์ในการแก้ไขบำบัดฟื้นฟูเด็กหรือเยาวชน ทั้งนี้ ระยะเวลาในการปฏิบัติตามแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูต้องไม่เกินหนึ่งปี

พระราชบัญญัติศาลเยาวชนและครอบครัวและวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ. ๒๕๕๓ มาตรา ๘๘ วรรค ๒ บัญญัติว่า “เมื่อมีการปฏิบัติตามแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูครบถ้วน ให้ผู้อำนวยการสถานพินิจรายงานให้พนักงานอัยการทราบ หากพนักงานอัยการเห็นชอบให้มีคำสั่งไม่ฟ้องเด็กและเยาวชนนั้น คำสั่งไม่ฟ้องของพนักงานอัยการให้เป็นที่สุด และสิทธินำคดีอาญามาฟ้องเป็นอันระงับ

จากบทบัญญัติของกฎหมายข้างต้น ผู้อ่านอาจเห็นว่า การจัดทำแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูต้องได้รับความยินยอมจากผู้เสียหายเสมอ ดังนั้น ในคดีที่ไม่มีผู้เสียหาย เช่น ความผิดจรรยาบรรณ หรือความผิดฐานครอบครองยาเสพติดบางประเภท ย่อมไม่สามารถจัดทำแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูได้

คำพิพากษาของศาล

จากข้อเท็จจริงข้างต้น มีศาลอุทธรณ์ ภาค ๙ ในคดีหมายเลขดำที่ ยช.๗๗/๒๕๕๕ หมายเลขแดงที่ ๑๗๘๒/๒๕๕๕ ได้วินิจฉัยไว้ดังนี้

ผู้ต้องหาถูกจับในความผิดฐานมียาเสพติดให้โทษประเภท ๕ (พืชกระท่อม) ไว้ในครอบครอง ผู้อำนวยการสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชนจังหวัดเห็นว่าเป็นคนดีได้โดยไม่ต้องฟ้อง จึงได้จัดทำแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูเด็กหรือเยาวชน ตามมาตรา ๘๖ พระราชบัญญัติศาลเยาวชนและครอบครัวและวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ. ๒๕๕๓ พนักงานอัยการเห็นชอบกับแผนแล้วได้ส่งแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูให้ศาลชั้นต้นพิจารณา

ศาลชั้นต้นมีคำสั่งว่า กรณีไม่เข้าหลักเกณฑ์ มาตรา ๘๖ เนื่องจากไม่มีความยินยอมของผู้เสียหาย จึงให้ดำเนินคดีต่อไป

ศาลอุทธรณ์ภาค ๙ แผนกคดีเยาวชนและครอบครัว เห็นว่า

แม้กฎหมายจะกำหนดว่าการจัดทำแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูต้องได้รับความยินยอมจากผู้เสียหายและเด็กหรือเยาวชนด้วย การตีความก็ต้องตีความไปในทางที่ให้กฎหมายมีผลบังคับได้และเป็นไปตามความมุ่งหมายของบทกฎหมายดังกล่าว ดังนั้น การตีความบทกฎหมายดังกล่าวจึงต้องแยกเป็นสองกรณี กรณีแรกหากความผิดที่เด็กหรือเยาวชนต้องหาว่ากระทำความผิดอาญานั้นมีผู้เสียหายที่บัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา ๒ (๔) การจัดทำแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูที่ต้องดำเนินการจึงต้องได้รับความยินยอมจากผู้เสียหาย ส่วนกรณีที่สองหากความผิดอาญาที่เด็กหรือเยาวชนต้องหาว่ากระทำความผิดไม่มีผู้เสียหายตามความหมายของ

บทกฎหมายดังกล่าวโดยถือว่ารัฐเป็นผู้เสียหาย การจัดทำแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูที่ให้มีการดำเนินการนั้น เพียงแต่ได้รับความยินยอมจากเด็กหรือเยาวชนที่ต้องหาว่ากระทำความผิดก็เป็นไปตามความมุ่งหมายของกฎหมายแล้ว เพราะมิฉะนั้น ในความผิดอาญาซึ่งเข้าหลักเกณฑ์ตามที่กฎหมายบัญญัติแต่เป็นความผิดที่ไม่มีผู้เสียหายตามที่วินิจฉัยไปแล้ว ก็จะไม่สามารถดำเนินการแก้ไขบำบัดฟื้นฟูเด็กหรือเยาวชนที่ต้องหาว่ากระทำความผิดให้กลับตนเป็นคนดีได้โดยไม่ต้องฟ้องคดี เพื่อให้เป็นไปตามความมุ่งหมายของบทกฎหมายดังกล่าวได้^๒

หมายเหตุ

๑ แผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูคืออะไร

แผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูบัญญัติอยู่หมวด ๗ “มาตรการพิเศษแทนการดำเนินคดีอาญา” แผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟู คือ กระบวนการผันคดี (pre-trial diversion)^๓ กล่าวคือ เป็นกระบวนการผันเด็กหรือเยาวชนจากการถูกฟ้องพิจารณา และพิพากษาคดี โดยให้เด็กหรือเยาวชนปฏิบัติตามแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟู อันได้แก่ การกำหนดให้เด็กและเยาวชนชดใช้เยียวยาความเสียหาย ให้ทำงานบริการสังคมหรือทำงานสาธารณประโยชน์ หรือนำมาตรการอย่างหนึ่งหรือหลายอย่างมาใช้เพื่อประโยชน์ในการแก้ไขบำบัดฟื้นฟูเด็กหรือเยาวชน^๔ เมื่อเด็กหรือเยาวชนปฏิบัติตามแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูครบถ้วนแล้ว พนักงานอัยการมีอำนาจสั่งไม่ฟ้องเด็กหรือเยาวชน คำสั่งไม่ฟ้องของพนักงานอัยการให้เป็นที่สุด และสิทธินำคดีอาญามาฟ้องเป็นอันระงับ^๕

^๒ นอกจากคำพิพากษาศาลอุทธรณ์ภาค ๙ ข้างต้นแล้ว ยังมีศาลอุทธรณ์ ภาค ๙ หมายเลขดำที่ ยช.๗๑/๒๕๕๖ หมายเลขแดงที่ ๑๗๙๐/๒๕๕๖ วินิจฉัยว่า การจัดทำแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูต้องได้รับความยินยอมจากผู้เสียหายและเด็กหรือเยาวชนด้วย หมายถึงเฉพาะคดีอาญาที่มีผู้เสียหาย อันเป็นหลักการสำคัญของกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์หรือเยียวยาแก้ไขที่ต้องรับฟังและได้รับความยินยอมจากทั้งฝ่ายผู้กระทำและฝ่ายผู้เสียหายที่ถูกกระทำ สำหรับคดีอาญาที่ไม่มีผู้เสียหายดังเช่นคดีนี้ ต้องถือว่าไม่มีเงื่อนไขที่จะต้องได้รับความยินยอมจากผู้เสียหาย เพื่อให้เด็กหรือเยาวชนทุกคนมีโอกาสเข้าสู่แผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูตามบทบัญญัตินี้อย่างเท่าเทียมกัน การแปลความว่า ผู้ต้องหาถูกกล่าวหาในความผิดต่อแผ่นดิน รัฐเป็นผู้เสียหายจึงไม่อาจให้ความยินยอมและไม่สามารถทำแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูได้หรือไม่มีผู้เสียหายอื่นที่อาจให้ความยินยอมได้ เยี่ยงนี้ทำให้เกิดการลักลั่น เลือกปฏิบัติไม่เป็นธรรมและไม่ต้องตามเจตนารมณ์ของกฎหมาย

^๓ H C Black, *Black's Law Dictionary* (6th West Publishing Co, St. Paul, Min 1990) 1188

Pre-trial diversion: A system of recent origin by which certain defendants in criminal cases are referred to community agencies prior to trial while their criminal complaints or indictments are held in abeyance. The defendant may given job training, counseling, and education. If he responds successfully within a specified period (e.g. 90 days, more or less), the charges against him are commonly dismissed.

^๔ พระราชบัญญัติศาลเยาวชนและครอบครัวและวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ. ๒๕๕๓ มาตรา ๘๗

^๕ พระราชบัญญัติศาลเยาวชนและครอบครัวและวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ. ๒๕๕๓ มาตรา ๘๘

๒ แผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูกับกระบวนการฟื้นคืนดีกับกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์คือสิ่งเดียวกันหรือไม่

กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์เป็นกระบวนการทัศน์ใหม่ในกระบวนการยุติธรรมทางอาญา กระบวนการยุติธรรมทางอาญาที่ใช้อยู่ในปัจจุบัน (criminal justice) ถูกวิจารณ์ว่า (๑) ละเลยความต้องการของผู้เสียหาย เพราะคดีอาญาส่วนใหญ่รัฐ (โดยพนักงานอัยการ) เป็นโจทก์ฟ้องผู้กระทำผิดเพื่อให้ศาลลงโทษ โดยแทบไม่มีการสอบถามความต้องการของผู้เสียหายว่า ผู้เสียหายต้องการอะไรนอกจากให้ผู้กระทำผิดรับโทษ และ (๒) ขับผู้กระทำผิดออกจากสังคม (exclusion) เพราะคำพิพากษาของศาลคือ ตราบาปในชีวิตของผู้กระทำผิด เมื่อต้องคำพิพากษาจึงยากที่จะกลับคืนสู่สังคม แต่กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ (restorative justice) เสนอให้มองความผิดอาญาเป็นเรื่องความขัดแย้ง (conflict) ระหว่างผู้เสียหาย (รวมทั้งครอบครัว หรือชุมชน ที่ได้รับผลร้ายจากการกระทำผิด) กับผู้กระทำผิด และควรให้อำนาจแก่ผู้เสียหายและผู้กระทำผิดจัดการกับความขัดแย้งที่เกิดขึ้นด้วยตนเองผ่านกระบวนการพูดคุย

ภายใต้กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ ผู้เสียหาย ครอบครัว (และชุมชน) กับผู้กระทำผิด จะมาพบปะพูดคุย ประนีประนอม หรือเจรจาต่อรองกัน (mediation, conciliation and negotiation) เพื่อหาทางแก้ไขความเสียหายที่เกิดจากอาชญากรรมร่วมกัน ภายใต้ความช่วยเหลือของผู้ประสานงาน (a facilitator)^๖ กระบวนการนี้เริ่มต้นโดยการให้ผู้เสียหายและครอบครัว (และชุมชน) เล่าถึงผลร้ายที่ผู้เสียหายและครอบครัว (และชุมชน) ได้รับจากอาชญากรรม เช่น ความรู้สึกและความเสียหายที่ได้รับจากอาชญากรรม จากนั้นจะให้ผู้เสียหาย

^๖ Basic principles on the use of restorative justice programmes in criminal matters, ECOSOC Resolution 2002/12 <<http://www.un.org/en/ecosoc/docs/2002/resolution%202002-12.pdf>> สืบค้น ๑๘ มิถุนายน ๒๕๕๘

“Restorative justice programme” means any programme that uses restorative processes and seeks to achieve restorative outcomes.

“Restorative process” means any process in which the victim and the offender, and, where appropriate, any other individuals or community members affected by a crime, participate together actively in the resolution of matters arising from the crime, generally with the help of a facilitator. Restorative processes may include mediation, conciliation, conferencing and sentencing circles.

“Restorative outcome” means an agreement reached as a result of a restorative process. Restorative outcomes include responses and programmes such as reparation, restitution and community service, aimed at meeting the individual and collective needs and responsibilities of the parties and achieving the reintegration of the victim and the offender.

“Parties” means the victim, the offender and any other individuals or community members affected by a crime who may be involved in a restorative process.

เรียกเรื่องค่าเสียหายหรือกำหนดวิธีการในการเยียวยาความเสียหายจากผู้กระทำผิด กระบวนการนี้เชื่อว่า เมื่อผู้กระทำผิดได้รับทราบผลร้ายจากการกระทำผิดของตนที่มีต่อผู้เสียหายและครอบครัว (และชุมชน) แล้ว ผู้กระทำผิดจะเกิดความรู้สึกสงสารและสำนึกผิด (genuine remorse) ผู้กระทำผิดจะขอโทษผู้เสียหายและครอบครัว (และชุมชน) และพยายามเยียวยาความเสียหายแก่ผู้เสียหายและครอบครัว (และชุมชน) รวมทั้งเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของตนไม่กลับไปกระทำผิดอีก และเมื่อผู้กระทำผิดได้รับการให้อภัยจากผู้เสียหาย ครอบครัว (และชุมชน) แล้ว ผู้กระทำผิดจะสามารถกลับคืนสู่สังคมได้โดยง่าย สำหรับผู้เสียหาย กระบวนการนี้ ได้ให้โอกาสผู้เสียหายเจรจาต่อรองหรือประนีประนอมกับผู้กระทำผิด ทำให้ผู้เสียหายได้รับการเยียวยาตรงตามความต้องการมากที่สุด นอกจากนี้หากผู้กระทำผิดขอโทษและผู้เสียหายให้อภัยแล้ว เชื่อว่าจะทำให้ผู้เสียหายลดผลกระทบจิตใจจากการกระทำผิดลงได้

กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์สามารถดำเนินการได้ในทุกขั้นตอนของกระบวนการยุติธรรมทางอาญา (๑) ในขั้นก่อนฟ้องคดี (pre-trial) คู่พิพาทอาจทำข้อตกลง เช่น แผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟู ผ่านกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ เมื่อปฏิบัติตามแผนครบถ้วน จึงให้ผู้มีอำนาจจะผันคดีออกจากกระบวนการยุติธรรมได้ (๒) ในขั้นพิจารณา (trial) คู่พิพาทอาจทำข้อตกลงเรื่องค่าสินไหมทดแทนผ่านกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ ก่อนที่ศาลจะมีคำพิพากษาก็ได้ (๓) ในขั้นหลังพิพากษา (post-trial) อาจจัดให้ผู้เสียหายและผู้กระทำผิดมาพบ ประพุดคุยกันผ่านกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ เพื่อผู้เสียหายได้รับคำขอโทษ และเพื่อผู้กระทำผิดได้สำนึกในการกระทำ

กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ไม่ใช่กระบวนการผันคดี ไม่ใช่แผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟู แต่เป็นกระบวนการ (process) ที่ผู้เสียหายและผู้กระทำผิดมาพบพูดคุยกัน จนได้มาซึ่งแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูในที่สุด ในความผิดที่มีผู้เสียหาย เช่น ความผิดลักทรัพย์ ความผิดทำร้ายร่างกาย การทำแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูผ่านกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ จะเปิดโอกาสให้ผู้เสียหายได้พูดถึงความเสียหายที่ตนได้รับ และเรียกร้องการเยียวยาได้ตรงตามความประสงค์ สำหรับผู้กระทำผิด เมื่อผู้กระทำผิดปฏิบัติตามแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูครบถ้วนแล้ว คดีจะถูกผันออกไปจากกระบวนการยุติธรรม

สำหรับคดีที่ไม่มีผู้เสียหาย โดยเฉพาะตามข้อเท็จจริงข้างต้น กระบวนการให้ได้มาซึ่งแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูอาจใช้วิธีการอื่นๆ แทนกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ ที่มีผู้เสียหายและผู้กระทำผิดมาพูดคุยกันก็ได้ โดยผู้อำนวยการสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน อาจเชิญผู้กระทำผิด นักจิตวิทยา นักสังคมสงเคราะห์ รวมทั้งอาจเชิญเจ้าหน้าที่ตำรวจ ผู้ปกครอง ผู้นำชุมชน มาร่วมกันกำหนดแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟู ที่เหมาะสมแก่การควบคุมความประพฤติของผู้กระทำผิด เช่น อาจกำหนดให้ผู้กระทำผิดทำงานบริการสังคมหรือทำงานสาธารณประโยชน์ เป็นต้น เมื่อได้แผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟู และมีการปฏิบัติตามแผนครบถ้วนแล้ว จึงค่อยผันคดี

ออกไป ดังนั้น คดีที่ไม่มีผู้เสียหายมาร่วมในการจัดทำแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟู จึงไม่สมควรเป็นเหตุขัดขวางโอกาสของผู้กระทำผิดที่จะถูกฟื้นคืนดีจากการถูกฟ้อง การพิจารณา และการพิพากษา

๓ ความผิดที่ไม่มีผู้เสียหาย หากประสงค์จะใช้กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ สามารถทำได้หรือไม่
ในประเด็นนี้ ได้พบข้อมูลที่น่าสนใจดังนี้

Is restorative justice appropriate for “victimless” crimes?

Certain offences, such as drug offences, are often called “victimless” crimes. They do, however, have a dramatic effect on an entire community. In cases such as this, representatives from the community in general, or a citizen’s group, could participate in a restorative justice process and speak about the effect the crime has had on the community^๗

ผู้เขียนหวังเป็นอย่างยิ่งว่า บทความนี้จะช่วยให้ผู้อ่านเข้าใจเรื่องแผนการแก้ไขบำบัดฟื้นฟูมากขึ้น และใช้ประโยชน์จากมาตรการดังกล่าวผ่นเด็กหรือเยาวชนที่สำคัญในการกระทำผิดออกจากกระบวนการยุติธรรมได้มากยิ่งขึ้น อันจะช่วยลดความรู้สึกของเด็กและเยาวชนที่กระทำผิดที่ถูกตราบาปประทับว่าเป็นคนเลวคนชั่ว และความยากลำบากของเด็กและเยาวชนเหล่านั้นในการกลับคืนสู่สังคม

⁷ Nova Scotia Restorative Justice Program <<http://novascotia.ca/just/rj/faq.asp#F10>> สืบค้น ๑๘ มิถุนายน ๒๕๕๘